

Sınırlanmadan, engellenmeden, bağımsızca istediğini yapabilmek olan özgürlük, nasıl olur da özgürlüğün kısıtlanması olan düzenlemeyle biraraya gelebilir? İlki toplumsal özgürlük anlayışına göre düzenleme, ikincisi bireyci özgürlük anlayışına göre düzenleme olmak üzere iki yoldan.

Özgürlük ile düzenlemenin ilişkisini düşünmeye başlamadan üç yanıltıcı yaklaşımı gözden geçirmek uygun olur.

Öncelikle toplumun özgürü ya da özgür olmayana olmaz. Özgürlük, iradi davranma yeteneğine haiz olan insana özgüdür. Henüz belirlenmemiştir. Başkalarına göre özgür olanın özgürlüğü, kaotiktir. Özgür olana göreyse, ne düzenli ne de kaotiktir, iradidir. Söz konusu toplum olduğunda ise toplumun sömürge olduğu, olmadığı ya da tek yanlı bağımlı olduğu, bağımsız olduğu söylenebilir; bunlar da tartışmalıdır. Tartışma götürmez olan, toplumun özgürlüğünden söz edilemeyeceğidir. "Özgür toplum", toplumun birer bileşeni olan insanların özgürlükleri konusundaki sıkıntıları örtbas etmek ve insanların özgürlük konusunda hissedilir sıkıntılarının olmadığı toplumları "özgür değil" diye etiketlemek için kullanılabilecek us dışı bir kavramlaştırma.

İkinci olarak mutlak özgürlük yoktur. Her özgürlüğün önkoşulu, bir sınırın, bir engelin, bir bağımlılığın, kısaca bir kısıtlamanın varlığıdır. Biri özgürlüğünü bilebiliyorsa başka bir konuda aynı kişi için ya da aynı konuda başka biri için kısıtlama vardır. Özgürlük, o kısıtlamaya ya da kısıtlamalara göre, belli bir kapsamda özgürlük olur. Gel gör ki içseyredişte özgürlük, mutlak olarak belirebilir. Kuşların uçuşuyla, sıkıntıdan kurtulmanın neden olduğu ruh halini birleştiren bu karmaşık içseyredişle, şiirler yazılmış, şarkılar söylenmiştir. Şiirlere, şarkılara konu olan özgürlüğün bu içseyredilişi, özgürlüğü düşüneni çıkmazlara, yanılgılara sürükler.

Üçüncü olarak da mutlak özgürlüğün olmaması, özgürlüğün ve kısıtlamanın hep var olduğu, daha çok ya da daha az özgürlüğün ya da eş deyişle daha az ya da daha çok kısıtlamanın söz konusu olduğu anlamına gelir. Engel bir çitse, çitin olmadığı durumda daha özgür olunur.

Çit yerine daha yüksek bir duvar örülürse kısıtlama biraz daha artmış, özgürlük biraz daha azalmıştır. Çitin üzerinden atlanabileceği gibi duvarın üstüne tırmanmak da mümkündür; oradan geçme özgürlüğü tamamen ortadan kalmamıştır. Çit-duvar konusuna başka bir açıdan bakacak olursam çit arkasını gösterir, duvarsa göstermez; arkasını görme özgürlüğü çitle sınırlandırılmamışken duvarla engellenmiş olur.

Üç uyarıyı dile getirdikten sonra gelelim toplumcu özgürlük anlayışına göre düzenlemeyle bireyci özgürlük anlayışına göre düzenleme ayrımına. Her türlü özgürlük bireysel olarak tek başına insana özgü olduğundan belki de, yaygın olarak düzenlemelerin tümünün ancak bireyci özgürlük anlayışına dayalı yapıldığı düşünülür. Özgürlüğü yalnızca bireyci olarak anlayan ve sıkça özgürlüğün karmaşık içseyredilişleriyle bulanmış olan zihinle, toplumcu anlayışla yapılan düzenlemenin özgürlük getiremeyeceği düşünülebilir. Halbuki zora, baskıya dayalı olmayan tüm düzenlemeler, nihayetinde toplumcu özgürlük anlayışıyla meşruiyet kazanır.

Bireyci özgür anlayışına göre bir bireyin özgürlüğü, başkalarının özgürlüğünün başladığı noktada biter. Toplumcu özgürlük anlayışına göre yapılan düzenlemeler, hangi kapsamda yapılıyorsa o kapsamda ayrımsız herkesi daha özgür yapar. Örneğin sürücüler, arabalarını yolun istedikleri tarafından sürseler yollar tekinsiz olacağı gibi sık sık da tıkanıp kalır. Halbuki arabalar yolun hep aynı tarafından giderse yollar, -bireyci özgürlük anlayışına ve karmaşık içseyredişlere tutulmuş bir zihinle bunu ihlal edenler çıksa da- ilke olarak açık olur. Bu düzenleme, ayrımsız herkese daha risksiz, daha hızlı ve daha rahat sürme özgürlüğü getirir ve toplumcu özgürlük anlayışına göre yapılmış bir düzenlemedir.

Bireyci özgürlük anlayışına göre birinin ya da küçük bir kesimin özgürlüğü, ancak diğerlerinin özgürlükleri kısıtlanarak sağlanmış olur. Güçlü birinin konvoyunun daha rahat ilerlemesi için yolların kapatılması, bireyci özgürlük anlayışının bir örneğidir. Bireyci özgürlük anlayışına dayalı düzenlemeler, hep çatışmaya gebedir ya da açıkça çatışmalıdır. Çatışma, her taraf için diğerlerinin özgürlüğünün kendi özgürlüğünün kısıtlaması olduğundan doğrudan çıkabilir. Bu tür çatışmalardan kaçınmanın bir yolu öznelarasıdır,

taraflar uzlaşır. Diğer bir yolu toplumsaldır, taraflar rıza gösterir.

Sosyalist ideal ve pratik, toplumsal özgürlük anlayışına göre biçimlenir. Sosyalist ideale göre bireyci özgürlük anlayışına göre hiçbir düzenlemenin kalmaması, düzenlemelerin tümünün toplumcu özgürlük anlayışına göre yapılmasıdır.

Düzenlemelerin toplumcu ve bireyci özgürlük anlayışlara göre ayrıştırılması pratikte sorun çıkarır. Örneğin herkesin kendine özel, yalnızca istedikleriyle paylaşacağı bir yerinin, bir hanesinin olması, herkesi daha da özgürleştirir; bunun için kimsenin başkalarının özelini gözetlemeyip o özele karışmaması kuralıyla birlikte herkese bir hane sağlanması kuralı toplumcu özgürlük anlayışına uygundur. Ancak bu özgürlüğün bireyci özgürlük anlayışına göre düşünülüp kullanımla ilgisi olmayan değişik tokuşa uygulanması, konutun hane olmaktan çıkıp servetleşmesine yol açar. Sonuç, servet sahiplerinin özgürlüğünün servet sahibi olmayanların özgürlüklerinin kısıtlanması pahasına ya da daha çok servet sahibi olanların özgürlüğünün daha az servet sahibi olanların özgürlüklerinin kısıtlanması pahasına sağlanmasıdır ki bunun toplumcu özgürlük anlayışında yeri yoktur.

Toplumcu özgürlük anlayışına göre yapılmış düzenlemeler, bireyci özgürlük anlayışına göre yorumlanıp amaçlananın tam tersi sonuç verebilir. Bunun çözümü ise bireyci özgürlük anlayışlarının toplumsal olarak terkidir ve tam başarıyla bu çözüme götürecek bir yöntem, henüz bulunmadı. Varolan koşullarında kalıcı tartışmalı olsa da hedefe çok yaklaşıldığı oldu. Kısacası sosyalizmle iş bitmiyor ve sosyalizm öncesinde de toplumcu özgürlük anlayışıyla amaçlanacak ve ulaşıldığında korunacak hedefler azımsanamayacak çoklukta. Sosyalist, bir yandan sosyalizmi hedeflerken bununla yetinmeyip varolan koşullarda özgürlüklerin toplumcu anlayışla genişletilmesi için de çalışmalıdır. Bu tür çalışmalar, ayrıca hedefin yolunu da açar.